

TALABALARINING O‘Z-O‘ZINI MUSTAQIL RIVOJLANTIRISHDA KREATIVLIK SIFATLARI VA IJODIY QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH

Maxmudova Darmonjon Bozorboevna

O‘zbekiston pedagogika fanlari ilmiy tadqiqot instituti doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada talabalaridagi o‘z-o‘zini mustaqil rivojlantirishda kreativlik hamda ijodiy qobiliyatlar to‘g‘risida so‘z boradi. “Kreativ pedagogika” zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo‘nalishlaridan biri ekanligi, shuningdek shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirish ahamiyati yoritilgan. Kreativlik va ijodiy qobiliyat o‘zaro chambarchas bog‘liqligi, ijodiy qobiliyatlarni o‘rganish borasida va test topshiriqlarga misollar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: talaba, kreativ, ijodkor, o‘z-o‘zini mustaqil rivojlantirish, ta’lim jarayoni, pedagog.

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ КАЧЕСТВ И ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ В ИХ САМОСТОЯТЕЛЬНОМ РАЗВИТИИ

Махмудова Дармонжон Бозорбоевна

Докторант научно-исследовательского института педагогических наук Узбекистана

Аннотация. В данной статье речь пойдет о творчестве, а также о творческих способностях в саморазвитии учащихся. Освещается вопрос о том, что «креативная педагогика» является одним из приоритетных направлений современной педагогики, а также значение развития в личности качеств креативности. В связи с тем, что креативность и творческие способности тесно взаимосвязаны, по поводу изучения творческих способностей и приводятся примеры тестов, заданий.

Ключевые слова: ученик, креатив, креативный, самостоятельное развитие, образовательный процесс, педагог.

THE FORMATION OF CREATIVENESS QUALITIES AND CREATIVE ABILITIES IN THE SELF-INDEPENDENT DEVELOPMENT OF THEIR STUDENTS

Makhmudova Darmonjon Bozorboevna

Doctoral student of the scientific research institute of Pedagogical Sciences of Uzbekistan

Annotation. This article will focus on creativity, as well as creative abilities in the self-development of students. The article highlights the fact that “creative pedagogy» is one of the priorities of modern pedagogy, as well as the importance of developing the qualities of creativity in a person. Due to the fact that creativity and creativity are closely interrelated, examples of tests and tasks are given about the study of creative abilities.

Keywords: student, creative, creative, independent development, educational process, teacher.

Kreativ pedagogika pedagogika faning yangi tarmoqlaridan biri. Qisqa muddat ichida “kreativ pedagogika” tushunchasi o‘qitish jarayonida ijodkorlik yondashuvlarini qaror toptirishga bo‘lgan ehtiyoj bu fanning pedagogik turkum fanlar orasida fan sifatida shakllanishiga zamin yaratdi. “Kreativ pedagogika” fanining asosi zamonaviy mutaxassis, ya’ni bo‘lajak mutaxassislarining xar tamonlama kasbiy kamol topishlari uchun zarur sharoitni yaratishga xizmat qiladi.

Kreativlik so‘ziga to‘xtaladigan bo‘lsak bu-(lot., ing. “create” – yaratish, “creative” yaratuvchi, ijodkor) – shaxsnining yangi g‘oyalarni ishlab chiqarishga tayyorligi, mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati ma’nosini anglatadi.

Bilamizki shaxsning kreativligi uning muloqotida, tafakkurida, his- tuyg‘ularida, muayyan faoliyat turlarida ko‘rinadi. Kreativlik shaxsni bir butun yoki uning aniq belgilangan xususiyatlarini, zehni o‘tkirlikni tasniflanadi. Iqtidorning muhim omili kreativlikda aks etadi.

Kreativlik tushunchalarini V.F.Vishnyakov, Levinson – Lessing, YA.A.Ponomarev M. Fersom, K.Taylor, D.Taylor va boshqa xorijlik olimlar xamda uzbekistonlik bir nechta olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarida ham ko‘rish mumkin.

Kun sari rivojlanib borayotgan texnologiya asrida robota texnika yutuklari guvoxi bo‘lyapmiz.

YA'ni ayrim amallarni inson bajarishda qiynaladigan fuksiyalarni robotlar bajaryapti degan so'zlar xalq orasida ko'paymoqda va buni guvoxi ham bo'lyapmiz. Aslida robot bir moshina uni yaratuvchisi inson. V.F.Vishnyakov o'z izlanishlarida ilmda inson va mashina "tafakkuri" farqladi. Mashina faqat inson tomonidan yaratilgan model va belgilar orqali usulga ega bo'lsa, ijodiy yondashuvda esa aql kerakligini takidlaydi. Insonlar o'zlari bilmagan iqtidorlarga ega bo'lib, o'z iqtidorlarini yuzaga chiqara olishmaydi. Aslida har bir insonni ijodkor shaxs deb atashimiz mumkin. Faoliyatiga ya'ni bajarayotgan ishiga ijodiy yondashayotgan, ilmiy ish qilgan, sodda ixtirochilik namunasini namoyon etgan, asar yozgan kishini kreativ insonlar deyish mumkin.

Ijodiy tafakkur yuzaga chiqarish uchun kishi ruhiyati sog'lom bo'lishi kerak. Agarda inson aqliy qobiliyati yuqori bo'lsa, u yuqori darajada samarali ijod qila oladi. Inson intellektual bo'la oladi, ammo kreativ bo'lmasligi mumkin.

YA.A.Ponomarevning fikricha kreativlik

–natija;

–qobiliyat;

–jarayon;

–shaxsning xususiyatiga bog'liq. Ushbu tasniflar butun bir ijodkorlik, yaratuvchanlik jarayonlariga tegishli bo'lib, u faoliyat samaradorligiga doim ta'sir etib turadi deb uqtiradi.

Kreativlikda ijodiy natijaning uch xususiyati miqdor, sifat, ahamiyat bo'lib, uch mezonning mazmunini o'rganish o'ta muhimdir.

GeldshTEYN, Rodjers, Masloular ijodiy jarayonni "o'zini-o'zi rivojlantirish" jarayoni deb tushuntirishga harakat qiladilar. Demak, kreativlik fenomeni mazmunida, o'z-o'zini rivojlantirish va o'z-o'zini kamol toptirish ham mavjud.

Talabalarni kelajakda zamon talabiga javob beradigan mutaxassis sifatida kasbiy kamol topishi, rivojlanishi o'z mohiyatiga ko'ra jarayon tarzda namoyon bo'ladi. Ta'lim jarayonida ijodkor talabaning shakllanishi va rivojlanishi uning ichki va tashqi olami o'zgarishining o'zaro mos kelishi, ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlar, uzluksizlik taqozo etadigan faoliyat mazmuniga bog'liq.

So'nggi yillarda etakchi xorijiy mamlakatlarning ta'lim tizimida o'quvchi va talabalarda kreativlik sifatlarini shakllantirish masalasiga alohida, jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Aniqlanishicha ularda ta'lim tizimini boshqarish organlari har yili ta'lim muassasalarida yuqori samaradorlikka erishishga e'tibor qaratadi. Masalaning echimlardan biri sifatida o'quv dasturini ishlab chiqish, yangi o'quv darsliklari yaratishni misol qilish mumkin. Natijada talabalar bilan bir qatorda pedagoglarni ham kasbiy o'sishlariga yordam beradi.

Ta'lim jarayonida talabalarda ijodkorlikka erishish uchun erkinlikni me'yorida ta'minlash lozim.

Dars jarayonida hayotga kreativ ya'ni ijodkorlik bilan yondashish natijasida yuz beradigan ajoyibotlar, elektron xizmatlar, turli hil rangdagi lolalar, to'rtburchak tarvuzlar, tuproqsiz hosil olish, video rolik va lavxalar tayerlash kabi sohalarga tegishli bir nechta misollar keltirish mumkin.

Tadqiqotlar natijasi shuni ko'rsatdiki talabalarining o'z-o'zini mustaqil rivojlantirishda ma'suliyat, kreativlik ya'ni ijodkorlikni oshirish, mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil qilishda alohida yondashuv ularda yutuqlarga erishish, olg'a intilishga bo'lgan ehtiyojni muayyan darajada yuzaga keltiradi, hamda ularning o'quv-bilish qobiliyatlarini bir qadar rivojlantirishga yordam beradi.

Biroq oliy ta'lim muassasalarida talabalarining fanlarni o'zlashtirishlarida mustaqil kreativ yondashuvda yuqori darajadagi ijobiy natijalar kuzatilmayapti. Motiv pasayib talabalarining ta'lim olishga nisbatan qiziqishi yo'qolib borayotganini guvoxi bo'lamiz. Buning natijasida pedagoglar ham avvalgidek zavqu shavq bilan kasbiy faoliyatni tashkil etishda muammolarga duch kelmoqda. Ta'lim tizimini boshqaruvchi organlar talabalarining o'z-o'zini mustaqil rivojlantirishda ma'suliyati oshirishi, mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil qilishda alohida yondashuvni amalga oshirish, ta'lim jarayonini o'zgartirish borasida yangidan-yangi chora-tadbirlar belgilansa-da, ahvol o'zgarishi qiyin bo'lyapti.

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarining o'z-o'zini mustaqil rivojlantirishi, mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil qilishda alohida yondashuvni amalga oshirish ularning kreativ tafakkurga ega bo'lishlari ularda ijodiy muhitning qanchalik tarkib toptirilganligi bilan chambarchas bog'liq. To'laqonli kreativlik xarakteriga ega ta'lim muhitini yaratish puxta o'ylangan reja asosiga quriladi.

Pedagoglar agarda ta'lim jarayonida o'zlarining kreativ o'qitish metod va strategiyalarini qo'llashda katta samaradorlikka erishishni istasalar, buni talabalar ongiga singdirishlari va o'z vazifalarini astoidil bajarishlari orqali echim topishadi. Natijada, kreativ xarakterga ega muhitdagina talabalar o'z-o'zini

mustaqil rivojlantirishi, o'rganayotgan mavzuning mazmuni, o'quv axborotlar o'rtasidagi o'zaro aloqani tushunish imkoniyatiga ega bo'ladi va bu haqida fikrlay boshlashadi, amaliy jarayonda kutilgan natijalarni ko'rsatadi.

Talabalarda ma'lum davr va bosqichlarda kreativlik sifatleri, ijodiy faoliyat malakalari rivojlanadi. Ta'lim jarayonida talabalarning bunday kreativlik sifatlarini quyidagicha izohlashimiz mumkin.

Misol uchun - kreativ tafakkurga ega talabalar boshqa talabalarning xayoliga kelmagan g'oyalarni bildirishi;

- o'z fikrlari va qarashlarini ifoda etishning o'ziga xos uslubini tanlashi;
- g'ayrioddiy yoki mavzu aloqasi yo'q savollar berishi;
- jarayonda echimi ochiq qolgan vazifalardan zavqlanishi;
- g'oyalarni aniq dalillar asosida muhokama qilishni afzal ko'rishi;
- noan'anaviy yondashuv asosida muammoning echimini topishi.

Talabalarning kreativligini individual jihatlarni aniqlashda og'zaki va shaklli testlarni qiyoslash orqali baholashdan foydalanilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Jarayon natijadan ko'ra muhimroqdir. Ta'lim jarayonida o'qish, o'rganishda, muammolarni echishda va qoidalarni isbotlashda asosiy maqsad nafaqat to'g'ri javob olish, balki echim topish, intellektual, kreativ, ijodiy fikrlar almashish va ma'lum bir echim usulining argumentatsiyasi jarayonlarini rag'batlantirishdir.

Aslida talabalar test yoki imtixonida javobni tanlash yoki yodlab aytish orqali amalga oshiriladigan sinovlarga odatlangan, bu erda eng muhimi to'g'ri javobni tanlashdir (muammoning o'zi hal qilinishi muhim emas, ijodiy yondashuv va chiqargan xulosalari muhim). SHunday ekan talabalarga topshiriqlarni bajarishlari uchun ijodiy kreativ yondashadigan savol javob, testlar tuzish mexanizmini takomillashtirish zarurati mavjud.

Aksariyat paylarda juda oddiy va murakkab bo'lmagan testning hozirgi ko'rinishi talabalarining o'z-o'zini mustaqil rivojlantirishiga, kreativ yondashuv va ijodiy fikrlashga, xulosasini isbotlashga, bahslashishga odatlanmaganligiga olib keldi. Ular muammolarni hal qilish uchun evristik usullarni bilishni talab qilmaydi, faqat odatdagi vazifalarni bajarishga qaratilganligi o'z-o'zini mustaqil ijodiy rivojlantirish passiv holda qolishiga sabab bo'ladi. "Jarayon natijadan ko'ra muhimroq" tamoyili asosiysi talaba muammoni (masalani) 20 ta tipik vazifani qanday bajarishi yoki hal qilishni bilishi emas, balki u barcha vazifalarni nostandart vazifalarni hal qilishda qanday harakat qilishni bilishga asoslanadi. Aynan shu yondashuv faoliyat jarayonining muhimligini ta'kidlashga yordam beradi (muammolarni hal qilish,) va nafaqat yodlash, balki talabalarning tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Navbatdagi nuqtaiy nazarimizni masalaga aniqroq oydinlik kiritish maqsadida kreativlik va ijodiy qobiliyatning o'zaro aloqadorligi muammosiga qaratmiz. Kreativlik va ijodiy qobiliyat o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, uni tushuntirish ham kreativlikning psixologik tabiatini ochishda o'ta ahamiyatlidir.

Ijodiy qobiliyat – har bir kishida har xil bo'ladi. YA'ni kimdadir musiqaga, kimdadir haykaltaroshlikka, yana kimda ijod qilishga va yana kimdadir boshqa bir turdagi sohalarga nisbatan ijodiy qobiliyatlar mavjud bo'ladi. SHaxsning ijodiylikni uning harakatchanligi, yaratuvchanligi, originalligi va biror bir ish yuzasida erishgan yutuqlari doirasida kuzatish mumkin. SHuningdek, hanuzgacha, ijodiy qobiliyatlarni o'rganish borasida turlicha fikrlar va nazariyalar mavjud.

SHaxsdagi ijodiy qobiliyatlarni ularda turlicha metodikalar tadqiqotlar o'tkazish orqali aniqlash mumkin. Bir tomondan ijodiy qobiliyatlar, shaxsning psixologik va jismoniy tomonlari va taraqqiyoti bilan ham bog'liq. YA'ni jismoniy passivroq bo'lgan kishida sog'lom odamga nisbatan yuqori ijobiylik bo'lishi mumkin. Ko'pincha sog'lom kishilar jismoniy ongsiz kishilarga qaraganda, irodasiz va ma'suliyatsiz bir ishni oxiriga etkaza olmaydigan bo'lishi mumkin. Bu esa ayrim hollarda talabalardagi o'z-o'zini mustaqil rivojlantirish faoliyatini pasayishi balki yopiq holda qolishiga sabab bo'lishi mumkin. Talabalardagi o'z-o'zini mustaqil rivojlantirish, ijodiy qobiliyatlar ularning yoshiga va oilaviy muhitiga, sharoiti hamda tarbiyasiga ham bog'liq bo'ladi. Ijodiy qobiliyatlarni aniqlash birmuncha qiyinchilik tug'dirib, aqliy intilishni aniqlashday murakkab jarayondir. Ijodiy qobiliyatlar turli yosh davrlarida turlicha bo'lishi va u ko'pincha, insonning ruhiy holati bilan ham bog'liq.

Xulosa qilib :

- Yoshlardagi o'z -o'zini mustaqil rivojlantirishda ijodiy qobiliyatlarni shakllantirish uchun avvalambor uni o'zi qiziqqan va hohishi bo'lgan sohalarni aniqlab, to'g'ri yo'naltirish orqali uning ijodiylikni oshirish, tanlagan kasbida yuqori muvaffaqiyatlarga erishishini ta'minlash mumkin.

- Shaxsda ijodiy qobiliyatlar tug'ma va orttirilgan bo'lishi mumkin. Talabarlarda o'z -o'zini mustaqil rivojlantirish ijodiy qobiliyatlar va ularni shakllantirish ularning bevosita o'ziga ham bog'liq. Umuman olganda, insondagi orttirilgan ijodiy qobiliyat bu - hayot davomida va kimningdir xatti – harakatlarini kuzatish va ularning hayotiga havas qilish orqali namoyon bo'lishi mumkin. Talabarlarda buni anglash uchun pedagog ham tushunchaga ega bo'lishi kerak.

- Talabalarning o'z -o'zini mustaqil rivojlantirishda, kreativlik namunalari oldindan aniqlashda, ularni hodisalarni tez arnglashi va tasavvur qila olishi, analiz qilishi taqqoslashi-ajablanish tuyg'usiga egaligi, xulosalardan taajjublana olishi kabi xususiyatlarida aniq yuzaga chiqadi. Buni anglash uchun ta'lim jarayoni shart emas, yoshlar o'z faoliyati jarayonida erkin namoyon etishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrda "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 824-son qarori.

2. Makhmudova D.B. Motivation of psychology of students' educational activity. ACADEMICIA An International Multidisciplinary Research Journal (Double Blind Refereed & Reviewed International Journal) ISSN: 2249-7137 Vol. 12 Issue 04, April 2022 Impact Factor: SJIF 2022 = 8.252 DOI: 10.5958/2249-7137.2022.00256.7

3. Mahmudova D.B. Zamonaviy talaba shaxsini motivatsion sohasini shakllantirish. PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA xalqaro ilmiy jurnal 2022y № 1(1).-65 b.

4. Makhmudova D.B. Design activity as a means of developing creative and aesthetic skills of preschool children. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. 8 No. 9, 2020 ISSN 2056-5852 EJRRRES Vol. 8 No. 9, 2020

5. Makhmudova D.B. Design as a means of aesthetic education. ACADEMICIA An International Multidisciplinary Research Journal (Double Blind Refereed & Reviewed International Journal) ISSN: 2249-7137 Vol. 10 Issue 9, Sept 2020 Impact Factor: SJIF 2020 = 7.13. DOI: 10.5958/2249-7137.2020.01040.X